

15. Гордон М. В. Целевая функция экономической политики в контексте институциональной теории / М. В. Гордон, Н. В. Оленевич // Научные труды ДонНТУ: Экономическая серия. — Вып. 31-1 (117). — Донецк, 2007. — С. 99-103.
16. Длугопольський О. В. Концептуальні засади функціонування державного сектору у глобалізованій економіці / О. В. Длугопольський // Фінанси України. — 2008. — № 4. — С. 55-67.

удк 332.122

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ НАУКОВО-ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

ЧИЧКАЛО-КОНДРАЦЬКА І., к. е. н., зав. кафедри міжнародної економіки Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка

Міжнародні економічні організації рекомендують країнам із перехідною економікою, у тому числі й Україні, та країнам, що розвиваються, концепцію "доганяючого" розвитку. Однак в останні десятиліття вона не виправдала себе. Багато країн третього світу зменшили обсяги експорту традиційної продукції через скорочення попиту, втратили можливість формувати ресурси для розвитку, що викликало гостру економічну кризу. З іншого боку, такі країни, як Південна Корея, Сінгапур, Тайвань, Гонконг та інші зробили ставку на розвиток науково-виробничого потенціалу. У результаті ВВП цих країн за останні роки значно зріс і досяг рівня деяких розвинених країн Європи. Отже, визначальними факторами економічного зростання сьогодні є інтелект, творчі здібності людини та технологічні досягнення.

Серед основних недоліків, що заважають формуванню інноваційної системи в Україні фахівцями визначається відсутність національної стратегії переходу до інноваційної моделі розвитку, неналежне використання методів наукового планування на всіх рівнях управління [1]. Через неефективне використання існуючого науково-виробничого потенціалу, недостатній розвиток і розповсюдження "високих технологій" країна не має можливості нарощувати інноваційний потенціал, зокрема у пріоритетних напрямках, її розвиток базується переваж-

но на екстенсивних засадах і на низько технологічних укладах, що в умовах глобалізації та міжнародної інтеграції України негативно впливає на конкурентоспроможність національної економіки.

Вітчизняні науковці почали активно досліджувати питання інтелектуалізації праці, інноваційно-технологічного розвитку України в 90-х роках ХХ ст. Значний вклад у розробку методологічних засад внесли В. Геєць, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, Б. Кваснюк, В. Семиноженко та ін. Нормативною базою для формування регіональної стратегії розвитку науково-виробничого потенціалу є Закони України "Про стимулювання розвитку регіонів" [2], "Про наукову і науково-технічну діяльність" [3], "Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій" [4], Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р. [5], Концепція державної регіональної політики [6], Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України [7].

Стимулювання розвитку регіонів здійснюється з метою ефективного використання економічного, наукового, трудового потенціалу, природних та інших ресурсів, а також особливостей регіонів для досягнення на цій основі підвищення рівня життя людей, оптимальної спеціалізації регіонів у виробництві товарів і послуг [2]. Відповідно до Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України національні інтереси нашої країни вимагають негайних та ефективних заходів, спрямованих на збереження її науково-технологічного потенціалу, забезпечення ефективнішого його використання для подолання кризових явищ в економічному та соціальному розвитку [7].

Вітчизняні фахівці справедливо вважають, що єдиною можливістю досягти національних цілей розвитку та рівноправної інтеграції у світогосподарську систему для України є концепція "випереджаючого" розвитку, яка дозволить забезпечити у довгостроковій перспективі темпи приросту ВВП у 2–3 рази вищі за аналогічні показники країн з розвинутою ринковою економікою [8, с. 39].

Оскільки економічне зростання характеризується багатоваріантністю, пряме запозичення тієї чи іншої моделі без ґрунтовної адаптації до місцевих умов і вдосконалення може призвести до негативних наслідків. Крім того, при розробці та реалізації загальної стратегії науково-технологічного та інноваційного розвитку України необхідно враховувати регіональні особливості.

Перед Україною стоїть проблема вибору стратегії розвитку науково-технічного та виробничого потенціалу:

- стратегія перенесення – використання зарубіжного науково-технічного потенціалу та перенесення його досягнень у власну економіку;
- стратегія запозичення – освоєння виробництва високотехнологічної продукції, що вже вироблялася в інших країнах, шляхом використання власної дешевої робочої сили та наявного науково-виробничого потенціалу;

- стратегія нарощування – використання власного науково-виробничого потенціалу на основі нагромадження основного капіталу для створення нових видів продукції і технологій, можливо із залученням іноземних учених і конструкторів;
- стратегія лідерства (проривна) – створення принципово нових видів продукції, що випереджають сучасні зразки на одне-два покоління.

Сьогодні в Україні переважають ознаки першого та, частково, другого типу розвитку. Економічне зростання випереджаючого типу не виключає застосування окремих елементів "доганяючого" розвитку, що обумовлює диференційований підхід до вибору стратегічних орієнтирів. Стратегія запозичення може використовуватися для виробництва побутової техніки, автомобілебудування, хімічної промисловості та ін. [8]. Стратегію нарощування потрібно застосовувати в оборонній, аерокосмічній, суднобудівній промисловості, хімічному, важкому та енергетичному машинобудуванні, індустрії інформаційних технологій, інших наукоємних виробництвах. Стратегія лідерства має вибірковий характер і може здійснюватися в науково-технічних установах, на інноваційних підприємствах.

Серед головних стратегічних орієнтирів розвитку науково-виробничого потенціалу в Україні можна назвати такі:

- формування в суспільстві загальної інноваційної культури як підґрунтя розвитку науково-виробничого потенціалу країни;
- створення інститутів, що заохочують суб'єктів фінансової, наукової і промислової діяльності впроваджувати інновації;
- формування нових засад конкурентоспроможності науково-виробничого потенціалу;
- реформування системи освіти відповідно до вимог Болонського процесу;
- удосконалення системи державного управління науково-технологічною та інноваційною сферами;
- створення ефективної інфраструктури інноваційної економіки для сприяння інноваційному розвитку економіки та просування національної продукції на світовий ринок інтелектуальної власності;
- приведення національної наукової системи у відповідність до європейських стандартів та входження до єдиного дослідницького простору Європи;
- прийняття та реалізація у повному обсязі законодавчих актів у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, функціонування ринку інтелектуальних послуг в Україні;
- створення умов для випереджаючого розвитку науки, зокрема через збільшення фінансування фундаментальної науки;
- забезпечення рівного доступу здібної молоді до вищої освіти;

- виявлення, підтримка і використання в майбутньому на благо країни найталановитішої молоді;
- сприяння підвищенню рівня інформатизації та комп'ютеризації всіх видів діяльності;
- сприяння впровадженню у виробництво вже виконаних високоефективних розробок;
- забезпечення ефективного державного захисту інтелектуальної власності;
- кардинальні зміни у системі державної підтримки науково-технологічних та інноваційних програм;
- розвиток регіональних синергетичних інноваційних систем розвитку науково-виробничого потенціалу.

Головними критеріями реалізації заходів у межах стратегії є: збільшення частки ВВП, розподіленої на науку; випереджаючі темпи зростання сектору інтелектуальних послуг в економіці; забезпечення основної частки приросту ВВП за рахунок впровадження нових технологій; зростання наукоємності промислового виробництва, збільшення частки високотехнологічної продукції у структурі ВВП; збільшення обсягу експорту наукоємної та високотехнологічної продукції, інтелектуальних послуг; постійне збільшення чисельності дослідницького потенціалу; випереджаючі темпи зростання середніх доходів працівників інтелектуальної діяльності; постійне збільшення питомої ваги працівників високотехнологічних галузей промисловості; збільшення кількості підприємств, що впроваджують інновації; зростання середнього рівня освіченості економічно активного населення України.

На підставі узагальнення пропозицій та бачень майбутнього розвитку науково-виробничого потенціалу України та її регіонів можна сформулювати *першочергові й перспективні заходи* у цій сфері. Головні з них наведено нижче.

✓ Прийняття і реалізація Національної стратегії розвитку України, що базується на доктрині економіки знань.

✓ Розроблення і впровадження в дію Концепції національної інноваційної системи, основними елементами якої мають бути: розвиток науково-виробничого потенціалу; формування інноваційної інфраструктури; стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання; фінансова підтримка інноваційної діяльності; розвиток ринку наукоємної продукції та послуг; розвиток інноваційної культури; вдосконалення системи освіти та професійної підготовки тощо.

✓ Відновлення дії законів у науково-технічній та інноваційній сферах. Забезпечення посилення контролю за дотриманням норм Конституції України та вимог Законів України і постанов Верховної Ради України, що регулюють науково-технічну та інноваційну діяльність.

✓ Запровадження механізмів державної підтримки реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, наприклад, через здешевлення банківських кредитів на виконання інноваційних проектів; стимулювання витрат промисловості на наукові дослідження і розробки; встановлення порядку, згідно з яким при укладанні контрактів (договорів) на виконання державних цільових наукових і науково-технічних програм, що мають прикладне технологічне спрямування, передбачається механізм обов'язкового співфінансування реалізації цих проектів майбутніми споживачами результатів їх виконання; формування державного замовлення на підготовку фахівців з інноваційного менеджменту з урахуванням загальнодержавних і регіональних потреб; цільова підтримка за допомогою грантів і позик; стимулювання інвестиції в інноваційну сферу з боку банків та інших інвесторів, сприяння розвитку малих підприємств у науково-технічній сфері та ін.

✓ Створення, насамперед на регіональному рівні, спеціалізованих цільових і приватних організацій підтримки інновацій – венчурних фондів, "бізнес-інкубаторів". Потрібно розробити складові загальної моделі інноваційного розвитку, забезпечити правову підтримку функціонування інфраструктури, яка стане своєрідним "бізнес-інкубатором", що поєднає освіту, науку, виробництво, бізнес. Вони мають стати безпосередніми учасниками процесу створення об'єктів права інтелектуальної власності, здійснювати експертну оцінку їх комерційної привабливості, включаючи орієнтовну оцінку вартості прав інтелектуальної власності, досліджувати кон'юнктуру ринку, а також надавати інноваційним розробкам дієву маркетингову та фінансову підтримку. Доцільно на початковому етапі передбачити фінансову підтримку з боку держави як шляхом використання певних коштів з Державного бюджету, так і шляхом стимулювання інвестиційного процесу, у тому числі залучення прямих іноземних інвестицій. Дуже важливо дотримуватись принципу "бізнес-інкубації", який базується на спільному територіальному розміщенні всіх ланок такої структури.

✓ Застосування фінансових заходів для заохочення суб'єктів фінансової, наукової та промислової діяльності до впровадження інновації. Наприклад, надання податкових пільг, інвестиційно-податкового кредиту зі сплати податку на прибуток, податкове стимулювання залучення інвестицій у науково-технічну сферу шляхом зменшення сум нарахованого податку на прибуток на частину кваліфікованих витрат суб'єкта господарювання, пов'язаних із науковими дослідженнями і науково-технічними розробками, запровадження податкових стимулів при наданні суб'єктами господарювання університетам спонсорської допомоги для здійснення ними наукової та науково-технічної діяльності, використання прискореної амортизації тощо, передбачивши відповідні положення у проекті Податкового кодексу України.

✓ Встановлення стійкої взаємодії у тріаді "університети – бізнес – промисловість", зокрема між великими державними дослідницькими центрами та діловими колами стосовно обміну технологіями і співробітництва. Удосконалення форм поєднання науки, освіти й виробництва, розвитку об'єктів інноваційної інфраструктури в системі освіти і створення нових інноваційних структур для формування єдиного наукового й навчально-методичного механізму підготовки кадрів для інноваційної сфери.

✓ Ужиття заходів щодо розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення формування та реалізації державної інноваційної політики шляхом запровадження ефективних механізмів інформаційного обміну між потенційними партнерами. Наприклад, удосконалення державної статистики у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, формування загальних статистичних індикаторів; створення інформаційних електронних версій наукових бібліотечних фондів України, а також розміщення в мережі Інтернет електронних версій баз даних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт України та їх результатів, які проходять державну реєстрацію та облік в УкрІНТЕІ; розвиток системи науково-технічної та патентно-ліцензійної інформації з максимальним використанням можливостей мережі Інтернет; проведення інвентаризації наявних наукових видань в Україні, створення загальнодержавного реєстру науково-інформаційних ресурсів з наданням безкоштовного доступу до них; запровадження об'єктивної системи оцінювання наукових робіт фундаментального спрямування; проведення семінарів і зустрічей, обмін досвідом і транснаціональне навчання.

✓ Підвищення культури патентування та ліцензування шляхом створення професійних патентних мереж і реформування законодавства у сфері інтелектуальної власності.

✓ Розроблення та прийняття законів про засади відродження та розвитку перспективних галузей виробництва, у тому числі щодо відродження та розвитку електронної промисловості в Україні, створення і впровадження високих наукоємних, екологічно чистих, ресурсозберігаючих технологій.

✓ Передбачення в Державному бюджеті України на наступні роки видатків на розвиток науки і науково-технічної сфери у межах та обсягах відповідно до законів України "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" та "Про освіту".

✓ Реалізація Державної цільової програми інтеграції науки та освіти в університетах. Оновлення структури й змісту вищої освіти, впровадження нових освітніх програм, підвищення їхньої якості й конкурентоспроможності на основі нових інформаційних технологій. Розвиток науково-дослідної діяльності вищої школи, орієнтованої на проблеми національної інноваційної системи, міжнародної конкурен-

тоспроможності України та підготовку молодих учених у цій галузі; посилення роботи зі створення на базі університетів науково-освітньо-інноваційних комплексів, що поєднують навчальний процес і наукові дослідження з розвинутою мережею високотехнологічних інноваційних структур; підвищення якості та комплексності прогнозно-аналітичних досліджень науково-технологічного розвитку економіки та забезпечення їх проведення на постійній основі.

✓ Удосконалення структури державного управління у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, спрямоване на чітке розмежування й уникнення дублювання функцій центральних органів виконавчої влади, запровадження та дотримання принципів одноосібної відповідальності та стабільності системи державного управління у цій сфері.

✓ Створення інноваційно орієнтованих консорціумів, що об'єднують провідні вітчизняні технічні університети, наукові установи, підприємства, фінансові установи з подальшим формуванням на цій основі стійких інноваційних кластерів.

✓ Активізація діяльності регіональних органів управління щодо розвитку регіональних інноваційних систем, розроблення та виконання науково-технічних та інноваційних програм із реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, створення фінансово-кредитних установ, венчурних фондів, технологічних парків, інноваційних фондів, технополісів тощо.

✓ Залучення наукових працівників, вчених до вирішення актуальних проблем у регіоні, розширення мережі Інтернет, інформаційних технологій та дистанційного навчання.

✓ Забезпечення повнішого залучення науково-виробничого потенціалу до розвитку регіону шляхом формування на конкурсних засадах інноваційних проектів та державного замовлення.

✓ Удосконалення соціально-економічних та організаційно-правових механізмів регулювання зайнятості фахівців із вищою освітою, що сприятиме вдосконаленню використання наявного та майбутнього інтелектуального потенціалу в подальшому розвитку економіки України та окремих її регіонів.

Отже, стратегія розвитку України має враховувати вимоги глобальної економіки, і передусім досягнення випереджального накопичення наукового потенціалу, панування у світі інформаційних технологій і комунікаційних мереж. Одним із розділів загальної стратегії має бути стратегія розвитку науково-виробничого потенціалу країни, де повинні враховуватися різноманітні фактори – соціальні, економічні, ринкові, екологічні тощо. Для досягнення успіху при реалізації такої стратегії необхідна нова управлінська ідеологія розвитку суспільства. Суспільство має усвідомити необхідність участі підприємців, науков-

ців, освітян, винахідників і держави у розбудові в Україні цивілізованого ринку шляхом активного сприяння перетворенню результатів інтелектуальної діяльності в конкурентноспроможну продукцію та послуги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Про Рекомендації* парламентських слухань на тему: "Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації : Постанова Верховної Ради України // Відом. Верховної Ради України. — 2007. — № 46. — Ст. 525.
2. *Про стимулювання* розвитку регіонів : Закон України від 8 верес. 2005 р. № 2850. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
3. *Про наукову і науково-технічну діяльність* : Закон України від 13 груд. 1991 р. № Ш977-ХП.
4. *Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій* : Закон України від 10 квіт. 2004 р. № 1676-15.
5. *Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р.*, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лип. 2006 р. № 1001.
6. *Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України*, схвалена Постановою Верховної Ради України від 13 лип. 1999 р. № 916.
7. *Концепція державної регіональної політики*, затв. Указом Президента України від 25 трав. 2001 р. № 341.
8. *Національна стратегія розвитку "Україна–2015"* / В. Геєць, В. Семиноженко та ін. — К. : Громад.-політ. об'єднання "Український форум", 2008.

удк 504.062.2:338.246.025.2(477.7)

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

БАЛДЖИ М., к. г. н., доцент Одеського державного економічного університету

Зростаюче використання природних ресурсів потребує раціонального природокористування, спрямованого на досягнення максимальної продуктивності природних систем із мінімальним порушенням їх складової при господарському втручанні, підвищення стійкості до антропогенного впливу, збереження здатності до самовідновлення.

© Балджи М., 2009